

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 48.

У НОВОМ САДУ 1. ДЕЦЕМБРА 1888.

ГОД. IV.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Замомчи се Пајкан. Од чега оно Милоје рече да се прибојава, и убоја се! Седе Пајкан донекле поред њега у дућану, ал' кад му дотужи трговање, а он диже руке од кантара, па пође по свету, што но веле: к'о гусак по магли. Диго главу, мисли: први је до цара! Па како дубоко Милојево чекмеже, то он покупова, где што нађе.

Што најбоље донесу трговци, у њега је! Што је скупо, он купи! Па накупи око себе неколико њих — да се каже другога — као и он, што су, те се не чује, само где не стиже. Оно и други се неки тако разаципу, ал' он свима таким за дику.

Ако је да се коме натруни што, па да човеку после преседа и шала и пошалица, ту је Пајкан замесио. Треба л' коме шта подметнути — нађе он, да из камена вади. Па кад се после потражи, а он себе у крај, те све други повлачи.

Па... Јес' и то га стиже! Да кажем и ја, к'о што рече Цветко Мајдић: »Допала се корсем момку, бајаги Миља девојка.«

— Полудићу, вели, за њом.

Ко му не може у очи рећи, шане иза леђа:

— Би полудео, кад би имало шта лудети.

А та, што је звали »сека Миља«, чудо од женског света. Јединче, к'о и Пајкан, па што јој на вољу код куће пуштали, ослатило јој, па после од сваког тражи.

Кад свет чуо за њу и Пајкана, прими то, као што би и свака.

— Нашла, каже, врећа закрпу.

И још:

— Да су три града у једном, не би се згодније нашли.

А Пајкан за се, где стигне и могне, свуд ће к'о пијан о њој:

— Кад на њу, вели, мислим, срце ми игра, а кад је, вели, видим, не знам гди сам.

А све да питаш о тој »сека-Миљи«, сви би ти на једно рекли:

За око к'о слатка гурабија. Белолика и вижљава — ма не био то Пајкан, сваком би бљуснула вода на уста, кад је види. Очи су јој биле — ето, да има нешто црн ћилибар ил' мрко дугме седевско, па да се сравни. Сјаје к'о јутрења роса. Ал' уз сјај пријања и нека друга сила, па ни сам не би знао, да л' би к' њој ил' од ње. Није то женски поглед, што се виђа у младе девојке, но к'о да је триста школа изучила, па после гледа на све, као да вели: знам ја то. Ил' да к'о кроз подсмех каже: и ти си ми нешто!

Руке јој беле — к'о да су од ове хартије. Чиста женска кожа, још мека к'о памук, и бела, к'о цвет у ђурђевка. Тешко да је та рука држала варјачу, а камо л' запела око огњишта. Да јој је неко силно господство, па само руке да чува. Ал' где се кућа кући, ту се убраздају урези и рука се храни од жуљева. А где ће она замочити оно перје у туршију! Тек за лепо су: лепе.

Па што очи, што руке! Лепота је сва. Кад се креће, к'о да се на федерима љуља. Кад тако где пође и оком на шта превали — к'о да упали! Оне усне црвене — к'о да је који сложио цвет од каранфила и — ко би знао, ал' мора да миришу на ружу и сладе к'о мед!

Прокљувии и Пајкан, а већ и знало се, да и она њега погледа. Заврже се оно мало памети у њему. Ако је где види, не зна шта ће

»од зорѡвѡ«... И небо да није високо, руком би се за њ машио.

Говорили су и на само. Кад се женио Бисин Воја, био ту Пајкан а и Миља. Док се њих двоје, к'о бејаги, нашли једно поред другог.

— Их, вели он, ал је коло... Шта велиш?

— К'о коло, ... ни дубоко ни високо.

Пајкан запе. Дочека га лепо.

— Право велиш: мало је.

— Није мало. Где би веће?

Пајкан готово забрљави.

— Па што рече: ни дубоко, ни...

— Није бо'ме бунар, да је дубоко, а није ни небо, да је високо. Коло к'о коло.

— А јес'... ви'ш ње! А ја мислим за оно друго.

И заћуташе!

Док »сека Миља« одби раменима и жмирну левим оком.

— И ви сте ми момци! рече.

Пајкан се мало изнесе.

— Што к'о ми?

Она к'о пре, кресну оком и одби раменима, па ће опет:

— Пих, рече, момци... а да је више стараца, било би и коло веће.

Не схвати је Пајкан, шта хтеде, па да не ћути, рече:

— Јес!

— Пих!... И ти велиш: јес!

— Шта велим ја!... Јок, није.

— Од куд није?

Шта и да каже! Ако јес, није. Ако није, јес!

Пајкан завуче прсте под шеширић, те му се он навали на леву страну, па к'о неки, кад се из сна пробуди, рече:

— Е, па... велиш и то... та јес!

Тако су први пут!

После опет њих двоје пркосили и ко зна шта још говорили, тек хвалио се Пајкан:

— Воли ме, вели, воли... не удем да ти кажем, како ме воли!

Па да свет не загледа и не пиљи на њих, нашли, где ће да се и састају.

Има Миља неку својту, рекоше: тетка јој — трећа кућа од њене, и тетка к'о тетка, попустила мазници.

Свако вече Пајкан од сумрака чека пред капијом, кад ће Миља тамо, па кад оде, а он к'о случајно прош'о тамо, па се тек навратио. Ко би га и питао, шта ће тамо!

Њих двоје у разговору отишли, к'о да јој је прстен дао!

— Велика је ваша кућа, вели Миља, бојим се не ћу моћи — а сама сам. Шта ми Мара може помоћи? А ја опет тако да радим — не ћу! Водем ја овако! Знаш ли ти... сад ја у руке ни иглу не узмем!... Уживам!

Пајкан, к'о дете, кад се боји да јабуку не изгуби, све јој обећа:

— Какав пос'о велиш? Ако ја шта радим, то ћеш и ти. Не знаш ти мога тату... Нема море таке добричине нигде... Само му ја кажем: »Немој тато, да се Миља што мучи, ни сламку дићи не ћеш... А после живићемо... што да говорим... видећеш!

У Миље срце празно, па би, да га којечим попуни. Слатко јој је, кад јој обећава. Само да га дражи, каже!

— Да још почекам, можда бих бољу срећу дочекала... Овако да се окујем, а још се честито нисам ни надевовала.

— Каку бољу срећу!? Где ћеш боље? Све ћу ја за тебе... Свиљу господску... најбољу, што има, ти ћеш носити. Па шта мислиш за прстење и минђуше! Пуне руке и уши... по три пара! Па ће тата да купи хинтов и коње, па кад се возимо, оно мислиш игра земља... Ја сам се возио два пут! Па после ћемо и тамо у Београд! Тамо је тек нешто! Што су тамо комендије! Није као ово овде. Тамо тек хоп! отвори се нешто, па изађе ђаво... па после фррр... па се спусти вила... онако одозго, не држи се! И све говори нешто, говори, говори, а ђаво ушао у пањ... чудеса!... После вила убила ђавола и ђаво мртав па све: è è... јечи; вила нешто говори, а ђаво: è... После дошао један човек па стао... а страшан, боже... страхота. А вила оде, а он стао! Море само док одемо. Купићемо и оне рибе, што пливају.

— Које рибе?

— Црвене... пливају. Све овако, па овако! И Пајкан запе рукама око себе.

— Зар има?!

— Пун прозор.

— Како прозор?

— Тако прозор!... Има нешто, па у то рибе, па на прозор.

— Има ли много? пита Миља.

— Тамо зар?... у Београду?

— Јес.

— Милион!... Шта ти мислиш! слади Пајкан све лепше. Па панорама и овако слике — он ману руком према очима. — Обесили човека за ноге... мере га, шта ли?... мора

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да га мере, а он виси . . . Везали га, па мора. Све му руке овако . . . на ниже! . . . И точак, па к'о вагра нешто . . . Па има море . . . Па... и онај човек . . .

— А што га мере?

— Па мере га . . . мере за то.

— Да ли га продају?

— Да бо'ме да га продају.

— А што продају?

— Нисам питао . . . имало је ту сијасет чуда, ко би се још сетио!

Миљу већ заголицала тол'ка чудеса — препунило јој се срце! Није шала, чега тамо нема, па би већ и одвугла према Пајкану, ал' к'о мисли: не гине јој.

— Јеси л' вид'о онај мерџан у Зорке?

— Онај на марами?

— Јес . . . ал' је леп!

— Шта је оно — ништа . . . баш ништа није. Море, што су тамо мерџани . . .

— А има л' овде к'о Зоркин?

Пајкан поче да трепље очима, к'о да се присећа, па рече:

— Нешто не знам.

— Има, има . . . Видела сам ја код оног Чивутина на ћошку . . . Знаш оног на ћошку?

— Знам! . . . Онамо до Стојана.

— Јес.

— Леп мерџан! к'о за себе Миља рече.

Пајкан одмах:

— Е, вели, ако има Зорка, и ти ћеш. Не дам ја да има који што боље од тебе. Сабајле ћу ја код Чивутина, да купим.

— Немој рећи коме.

— Не ћу.

Кад је после другарице питале за мерџан, вели: купила ми тетка Лена . . . Нађе изговор! К'о да је сиротој Лени лако дати три жута, а већ знају за њене паре. Знало се то одмах, од куд јој. Но тек младеж — хоће да се шали!

Како се Пајкан нађе с Миљом, попе се и Милоју зорли брига на врат. Ретко кад, да му не узме и потроши сав пазар од једне недеље. Испрва Милоје вели: Нека га! Чуо био за Миљу, ал' кад Пајкан поче да једном руком згрће, а другом просипа, зовну га себи.

— Ја, рече, прегледах тефтере за ово две три недеље, па ми по књигама хрђаво испало. Дед, вере ти, да заједно видимо.

Па изнесе тефтер и како која страна, а оно по неколико пута: »Пајкану нешто«, »нешто узме Пајкан«. А овамо нема пара.

Хтео Милоје да сам Пајкан види, а тај се гради, к'о и да не види и не чује.

— Ал' ти од неког времена страћи тол'ке паре, најзад рече Милоје.

Пајкан учкиљи очима.

— Колке паре?

— Па ето где! . . . Овде има . . . па ево овде има . . . па ево има, па . . .

— А што пребројаваш? Сам си ми давао. Милоје ману руком по брку.

— Јесам, рече, ал' баш је много.

Оном зажарио образ, а пркос ушао у очи, па се к'о осица окрете Милоју:

— Много си се општетио?!

— Како нисам. Види шта је.

Пајкан стиште зубима усне и ману главом.

— Па кад ти је, рече, много а ја ти од сад ни паре не ћу . . . Купи и чувај за бели свет, ја ти више не ћу затражити . . . Видим ја, срећа је то моја. Ако грош потрошим, оно се дигла вика: упропасти имаће!

Утрнуло мало срце и у Милоја. Пецну га реч дубоко, ал' се не умекша. Само рече:

— Море да су грошеви, но дукатима се броји. Ако ћеш, да не просиш под старост, а ти се мани таке ђаволије . . . Знам ја, куд трошиш паре!

— Куд? писну Пајкан.

— Рекох ти: знам.

— Па куд!

— Код Чивутина.

Пајкан избечи очи на Милоја.

— Зар тако, тато?

— Све сам чуо. Купио си пеке минђуше, па мерџан, па код златара Јове иглу, па код . . .

Стеже Пајкан прсте у песницу од силне злоће, па само ману очима на Милоја и пође.

— Ако ти затражим више, мањкао!

— За то и немој тражити.

— Добро, тато!

Тако Пајкан Милоју, ал' шта ће Миљи? У ње зинуло срце, па ако шта лепо види, одмах: купи ми!

Истину су рекли Милоју. Купио јој Пајкан све оно. И минђуше и мерџан и иглу. Све, што рече.

После опет рекла Миља Пајкану.

— Ала бих волела онаку гривну, к'о у Босе.

Шта ће сад? Милоје не да, а пара нема.

Рече јој прво:

— Нема у тате за сад пара.

А к'о да она мари шта.

— Па то ли ми је, што рече, твоје богаство?

Пажкан сави главу, па поћута мало, к'о да што смишља, па рече:

— Купићу!

Кад други дан, а неко отворио калаузом Милојево чекмеже и диго' близу десетак дуката.

У Милоја прели жуч! Чим виде Пајкана, а он к'о из неба:

— Зар да ме крадеш?

Пајкан плану. Ко зна од куд му је црвенило.

— Шта рече?

— Обио си ми чекмеже.

Пајкан се лупи песницом у груди.

— Зар ја, тато?

— Ти! Ко ће други?

— А зар ја? . . . Ту је и Триша по цео дан, па зар он није мог'о . . . и што мени треба толке паре.

— Не греши душу о оног момка . . . А треба ти паре, знам ја! Кад си већ загазио у незнању, боље је, тражи ми, но тако!

Пајкану наиђоше сузе. Ал није суза, што срцу олакшава, но што је пасјалук гони.

— Још ћеш ми и хлеб да укратиш!

— Иди одатле! плану Милоје.

— Идем у свет!

— Иди где знаш!

Пође Пајкан — што рече у свет. Дође до дрвене ћуприје. Преко ћуприје види се друм, отишао без трага . . . Где не стиже! Види то Пајкан, ал где ће по њему?

— Не ћу, вели сам, тамо, но идем мом

Миши — једном од оних његових — па ћеш ме звати себи. Не мо'ш ти без мене. А после ћемо вала се разговарати!

И погоди Пајкан! Колко Милоју стало, да одржи своје, ал' му дође жао, те посла, ког' нађе, да види, где ће му дете.

Донеше му глас, да је код тога Мише. Јес мање бриге, кад је у вароши, ал' опет чуће се за срамоту, а већ му је и додијало. Пође сам Пајкану.

Дочека га Пајкан, к'о да га тад први пут виде.

— Хајде море кући . . . Где ћеш се прибијати по којечијим кућама, поред свога крова! Зовну га Милоје лепо.

Пајкан крекну к'о напето гајде.

— Немам ја, вели, куће.

— Како немаш? А чија је оно тамо?

Оно је газда-Милоја Стокуће.

— Чија рече?

— Газда-Милоја Стокуће.

Закамени се Милоје, кад чу. Забленуо очима, као да му је који капке подупр'о.

— И ти то рече?

— К'о да није!

— Лепо, сине, . . . лепо!

Па се окрете и пође. Кад би под небом, а он диже очи на више, загледа у оно густо плаветнило, заста к'о скамењен. На тек ману рукама себи више главе и уговрци прсте од руку и отхукну:

— Праведно ли ме казниш, боже!

(Наставиће се.)

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ТРЕЋИ ЧИН.

Соба у двору Властољубовом.

ПОЈАВА ПРВА.

Даница и Цвета.

Цвета. И ти га волиш?

Даница. Волим одиста,

У њему ми је цело надање.

Цвета. А да он тебе љуби ватрено,

Доказа имаш?

Даница. Имам довољно.

Докле је ова зима трајала,

Док беше спрема, журба велика

Скупљајућ' војску, не знам што ће им,

— Свакога другог дана божјега

Коњаник мени отуд доходи,

Од њега право носећ' гласове.

А сад, када су мрази пустили,

Кад нема више журбе, спремања,

Када се ближи благо пролеће,

И мојој срећи сунце заблиста.

(Гледа кроз прозор.)

Ено га, Цвето, где ми долази,

Ка двору нашем брзо хитајућ'.

(Ухвати је за руку.)

Погледај само . . . али опрости,

Ја морам ићи њему на сусрет. (Оде.)

ПОЈАВА ДРУГА.

Цвета (сама). Ал све се бојим наглог обрта

У твојој срећи, твојој судбини.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Од куда нагла тол'ка промена
Код оца њеног према Андрији?
За срећу чију или несрећу?
Јер, где је време јако мењљиво,
Громови нису ретки с муњама. (Оде.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Андрија, Радан, Властољуб и Станислав дођу у разговор.

Андрија. До краља јоште нисам дошао,
Ја не знам, да л' је чуо за мене?

Радан. Могу ти рећи, буди уверен,
Не само није чуо за тебе,
Већ и не сања, шта се приправља.
Буднија ј' од њег много краљица,
Па опет не зна ништа о томе,
Какав ће сутра дан јој сванути.

Андрија. А је ли даље све још готово,
У граду врата да се отворе,
Капије тврде, сметња велика,
За тренут све то када затреба?

Радан. Не брини ништа, све је готово.

Андрија. Војска је моја са свим спремљена,
Стрпљења нема скоро ни код ког.
Још ноћца само да се преброди,
А када гране дан нам сјајани,
Донеће собом славу пропаљу,
И одлетеле наде, санове.

Властољуб. И друга војска стоји спремљена,
Војводе прве, први витези,
На твоју само гледећ' заповест.

Андрија. На миг ће само од мен' чекати,
А дужност ће нам дати заповест,
Дужност спрам земље, према прошлости.

Радан. Тренутак згодан да се започне,
И мило ми је, што је остало,
Да први почнем дивску освету.

Андрија. Сутра се, чујте, више не ћемо,
До тога часа нигде видети,
Да би се свака сумња избегла.
Уз краља ти ћеш бити, краљицу,
К'о што ти дужност беше до сада.

Радан. О свему тачно бриге водићу.
А сад се морам брзо журити,
Да не би каква сенка сумњања
На сјајност славе напред допала.

Андрија. А ја ћу ићи војсци у поље,
Да вође буду вазда готове.
Богдан је тамо, али не шкоди:
Опрезност већа, већа победа!

(*Андрија и Радан оду.*)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Властољуб и Станислав.

Властољуб. Јеси ли чуо речи последње:
„Опрезност већа, већа победа!“?

Колико за нас има значаја
У таком збору, таким речима!

Станислав. И опет могу рећи слободно,
Ништа се од нас није пустило,
Што нама може ићи у корист,
А да се није тачно спремило.
Не дигосмо ли народ на њега,
На Радослава, против престола?
Не кренусмо ли старог Андрију?
Не тајисмо ли добро до сада
Од њега наше праве смерове?
Још ноћца једна нека протече,
А дан ће сутра сумњу решити.

Властољуб. За Владислава све су војводе
Тек осим оних, што их доведе
Из Хума јуче собом Андрија,
А војска ту је, где су војводе.

Станислав. За Владислава све ће гинути,
— Ал Владислав нам ево долази.

ПОЈАВА ПЕТА.

Пређашњи и Владислав. Здраве се.

Владислав. Са пријатељима се својим здравити,
Најлепше мора пасти човеку,
Од брата свога ко је остављен.

Властољуб. Остављен само, можда, рад' тога,
Да брата себи нађе у другом.

Владислав. И наш'о сам га, наш'о искреног,
Не једног, него браће толике,
Што мис'о моју својом назваше,
За то вам хвала, хвала велика.

Властољуб. К'о што сам пређе био казао,
Около тебе све се скупило,
Што мачем крепко може владати,
Јунаци, први људи, мужеви.

Владислав. С њима сам био, ево, до сада.

Станислав. Андрија сад је тамо отиш'о,
А није добро њега пустити.
У стаду вуку није рђаво,
Ал за чуваре биће опасно.
За њиме идем, траг му пратити. (Оде.)

ПОЈАВА ШЕСТА.

Владислав и Властољуб.

Владислав. Пропала земља, народ пропада,
Посрнула је снага витешка,
Оружје српско рђа попала.
И Хум се, ето, са свим одметн'о,
А Дубровчани, верни навици
Од старог доба, вазда ласкати,
Ласкају краљу, самом престолу,
А свуда маха више отимљу.
Ја немам, кнеже, другог позива,

До само спасти земљу пропалу,
Па тим уморен снагу крепити
У слатком миљу срећна живота.
Стојиш ли, кнеже, на тој обвези,
Што утврђена беше међ нама?

Властољуб. О томе само, веруј, и мислим.

Владислав. А мисли л' тако твоја Даница?

То, кнеже, не ћеш моћи тврдити,
А кад би ипак што год рекао,
Све што би било: сумња с основом.

Властољуб. Ти на то немој нигда мислити,

Она је јоште млада, неука,
Па не разуме срећу сјајану,
Која ка њојзи сама прилази.

Владислав. Ал опет, опет —

Властољуб. Немаш разлога,

Отуд се ништа немој бојати.
(За себе.) Кад није друго, морам лагати,
Да не би пажњу на то скретао,
Те, оставивши што је на прагу,
Мислима својим даље блудио.

(Гласно.) Ти не знаш јоште пламен милости,

Како те она љуби искрено,
А туга, што јој видиш на челу,
Казује само њену бојазан,
Како се чисто боји, страхује,
Да не ће среће таке дочекат'.

Владислав. Истину тврдиш?

Властољуб. К'о отац знадем,

Пред тобом ово смело говорим.

Владислав. То би ми било доста вечито

Да снагу крепим светлим надама,
А камо л' само ноћу једину.
Сад с богом, кнеже! (Оде.)

ПОЈАВА СЕДМА.

Властољуб (сам). Даница мора бити његова,

За краљицу је она рођена,
А ја ћу онда земљом владати.
Од Радослава, сина Андриј'ног.
Чувати морам, морам држати
У немој тајни своје намере;
Андрија падне л', са њим Радослав,
Овако још би мог'о сметати.
Заповедићу јој, хтела не хтела,
Кад буде срећна, биће весела.
И Радослава, знадем, не воли,
Не тако силно, тако заносно.

ПОЈАВА ОСМА.

Властољуб. Радослав и Даница улазе, држећи се за руке.

Радослав. Из врелог срца, топле љубави,
У споју вере, наде, радости,

Од тебе тражи кћи ти благослов.
(Савне главу, и држи руком *Даницу*, која је клекла.)

Даница. Од оца тражим благи благослов

За Радослава и још за мене,
Од оца тражим, отац даће га
За срећу кћери своје једине!

Властољуб (потресен, у забуну).

Још ова нека поћ нам протече,
Још сутра само, само сада не!

Даница. Љубављу својом кћери једине
Благослов', оче!

Властољуб (полугласно). Да тешка часа!

ПРОМЕНА.

Велика престопа дворана краља Радослава у Паунима.

ПОЈАВА ДЕВЕТА.

Дубровачки посланици *Бериславић* и *Мишетић*.

Бериславић. За овај дан је сјајност спремљена,

Какову ретко до сад виђасмо
На двору кога краља српскога.
Са свију страна хите војводе,
И сваки води војске гомилу.
У двору журба, спрема велика,
Краљица, веле, хоће дивотно,
У сјају овај дан да прослави.
За то су зване тол'ке војводе
Из сваког краја земље краљеве.

Мишетић. Ал осим сјаја, осим украса,
Раскошно што га тако приправља
По обичају грчком краљица,
И осим силе, војске велике,
Около града што је полегла,
— Зар ниси ништа више видео?

Бериславић. И видео сам неке знакове,
И начуо сам неке гласове,
А све, што видех, што сам слушао,
Све ми на једно опет излази.

Мишетић. Па и то једно хајде изреци,
Када га и ја знадем извесно.

Бериславић. Војводе силне, војска њихова
И народ скупа много не воле
Ни краља, јоште мање краљицу.

Мишетић. То њега мекост сама наводи
На путе, којим не би никада
Мислио можда ногом крочити.
Краљица данас земљом управља.

Бериславић. У свему, што сам овде видео,
Нап'о сам само једног излаза,
Властела који радо наводи.

Мишетић. С престола, мислиш, да га оборе?
Бериславић. С престола јесте њега, краљицу,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Па сјајну круну краља српскога
На главу ставе брата млађега,
Да Владислава њоме оките.

Мишегић. И Владислав се, мислим, подиг'о,
Увек на тајне иде зборове,
Тако сам барем нешто начуо
Од једног, што је са њим у свези,
Ал даље ништа нисам сазнао,
Скупе му беху речи, причања.

Бериславић. Па нека буде, дође л' Владислав,
Дубровник с њим ће бити пријатељ.

Мишегић. А поврати л' се опет Радослав,
Добије л' опет круну краљевску,
Шта мислиш, он би силан постао,
А пријатељство с њим је скинуто,
Он би нам мог'о тада постати
К'о непријатељ страхан одиста.

Бериславић. И за то одмах има излаза.
За тај се случај ваља спремити
У напред јоште, падне л' Радослав.
Не плати л' главом, крвљу, животом,
У Дубровник ће се, можда, склонити.
По обичају старом нашему
Примљен ће бити са свим краљевски.
О томе не ће знати Владислав.
Са Радославом ће нама допасти
Прилика згодна цене велике,
Јер Владислав ће свашта дават' нам,
Са Радославом да нас завади,
А Радослав ће нам обећавати,
И подвезаће се све нам чинити,
На престо српски врати л' с' икада.
Тако ће браћа, браћа рођена,
Отимати се, ко ће што више
За Дубровник нам мили радити.

Мишегић. Добра је мис'о, хвале вредна је.
Свакако није лоше запазит'
Још сада, шта се спрема, готови,
Да би се могло после олако
На равну страну бродом кренути.

Бериславић. Све данас што се краљу доноси
Из Дубровника, скупи дарови,
Свила и скерлет — све ће платит' нам
Добити оне, које можемо
У таком добу стећи за себе.

Мишегић. Погледај, ево, где нам долази
Андрија Хумски а наш савезник.
Тол'ко се лета није видео
На сјајном двору краља српскога.
О њем се сада доста говори,
Његове мисли вредно ј' дознати.

ПОЈАВА ДЕСЕТА.

Пређашњи и Андрија.

Бериславић. У сјајном двору краља српскога,
К'о гости само где се стекосмо,
Ми поздрављамо кнеза Андрију,
К'о пријатеља града нашега.
Нек пријатељство вечно остане!

Андрија. Не жељах, да ме икад видите
У сјајном двору краља српскога.
Ал случај често оно доноси,
О чему нисмо никад мислили.

Мишегић. Неколико сам пута ходио
По земљи српској ради послова,
Које је наша мала држава
Са краљевином силном имала,
Па нигда, кнеже, нисам видео
На двору овом тебе на збору.

Андрија. На збор код краља, краља српскога
Сад први пут сам, ево, дошао.

Бериславић. На понос само можеш служити
Сјајноме збору, где се затекнеш,
И краљ ће, знадем, тако мислити,
Јер он те, држим, цени веома,
Ако сам себе у том не варам.

Андрија. О томе не знам ништа казати,
Ал чудо не би било никако,
Ако се у том јако преварип.

Бериславић. Зар, можда, може бити и тога?

Андрија. И то ће бити ближе истини.

Бериславић. Ал узрок, кнеже, мисли таковој?

Андрија. Па прост је узрок, са свим основан:
Каковом мером будеш мерио,
Таком ће ти се увек враћати.

Мишегић. Тако је богме, стара истина.

Бериславић (за себе). Противу краља и он устаје,
За то је амо једном сишао,
Бар могу са њим јасно зборити,
Не кријућ мисли. (Гласно.) Кнеже честити!
Данашњи дан би треб'о да буде
Најлепша слава српске државе.
А ви сте, видим, многе војводе,
Кнежеви светли, тол'ка властела,
На челу своје боре набрали,
К'о да са зором раном од јутрос
Осван'о није данак весели.

Андрија. И није, нит' ће икад сванути,
С престола тама кад се просипље.

Мишегић. Таму ће, кнеже, светлост прогнати,
Са лица вашег боле одгнати.

Андрија. Не сине л' данас светлост сјајана,
Тама ће вечно нама владати.

Бериславић. Синуће, кнеже, о том говоре
Деснице ваще, ваше заслуге.

И треба тако, време долази,
Дубровник, кнеже, смећу тврдити,
Радо би светлост глед'о сјајнију,
С престола српског кад би засјала.

Андрија. Ал' шта би рек'о стари Дубровник,

Када би једном и тог нестало,
Тог места, где је некад светина
Попела неког, да јој засија
Светлошћу неком али варљивом,
Лажљивим сјајем, срамном поругом?

Бериславић. Престола, мислиш, кад би нестало,
Краљевске власти, силе, значаја?

Мишетић за себе). А то би нама дошло и боље.

Андрија. Јест, свега тога кад би нестало,

Па кад би, чуј ме, само остало,
К'о што је било доба срећнијег —

Бериславић. Дубровник тад би тебе славио,
К'о носиоца мисли такове.

Јер ми смо вазда, веруј, причали,
К'о мали што смо давно слушали,
Како је негда било међ' вама.
И том би увек наш'о помоћи
Од нашег сјајног града на мору.

Андрија. И народ цео мен' ће помоћи,
Војводе прве, сама властела.

Бериславић. Хајдемо онда, таке прилике
Заслужују нам пажњу повећу,
Повише збора, више мишљења. (Оду.)

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА.

Властољуб и Станислав.

Властољуб. Тако је дакле са свим готово,
И, што је главно, не зна Андрија.

Станислав. Не слуги ништа — могу тврдити.

Властољуб. Крај и с њим нек се једном учини,
Још данас одмах.

Станислав. Рећи не могу,
Да л' ће се данас моћи чинити.

Властољуб. Измакне ли се, биће опасно.

Стало нас доста труда, времена,
Докле га ето једном кретосмо,
А после биће сила малена,
Одупрети се тешкој навали.

Станислав. Ал удружи ли се данас војска му

Са Радослављевом војском, момцима,
Свачега може бити, веруј ми.
Можда ће боље бити причекат',
Скупити војеке силу велику,
Са Владиславом се тамо кренути:
Ипак ти, велим, рећи не могу,
Шта ће се збити, шта ли чинити.

Властољуб. У цркви краљ је, са њим краљица,

А с њима друге наше војводе,

Да не би сумња пала ненадно.

Станислав. Из цркве иду, с богом остани!

Властољуб. Одважно само!

Станислав.

Немој бринути!

(*Станислав* оде, а *Властољуб* се повуче дубоко у крај.)

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА.

Краљ **Радослав**, краљица **Ана**, **Радап**, **Андрија**, **Новица**,
Радослав, **Растислав**, **Радош**, **Милутин**, **Завиша** и велик
број војвода. Са друге стране улази **Бериславић**, а са њим
Мишетић носи на сребрној табли хлеб, со и златан пехар
вина. Краљ и краљица на престолу. Радап ниже престола
до краља.

Краљ Радослав (устаје).

На збору видим прву властелу,
Стубове свега мога краљевства.
Са милошћу вас здравим краљевском,
Нек сами собом овде чујете
О трајној вези, коју постављам
Између свога светлог краљевства
И Дубровника града блистава.
Нек носиоци тога знамења
Слободно приђу моме престолу!

Посланици прилазе.

Бериславић. Пресветли краљу, круно блистава,

Носим ти поздрав с топлим жељама
Од кнеза свога, већа градекога.
Године ове нек се обнове
Сви пријатељски наши односи,
То беше жеља града целог,
И кнеза нашег, већа, властеле.
Скерлет и свила — мали поклони —
Што веће шаље твоме престолу,
У ризници се твојој находе.
А овде, ево, у знак верности
И пријатељских наших услуга
У име већа, града, вла теле
Хлеб, со и вино теби носимо.

Мишетић подноси.

Краљ Радослав (узима пехар).

Ја пријатељство ценим високо,
А добре везе с таквим суседом
Долазе мени два пут милије.
К'о што се рубин сија блиставо
У сјају своме овог пехара,
Кваљевски престо нек би сијао
Кроз дуга лета, целе векове!

(Испије и пружа пехарнику *Радапу*.)

Радап скрети руке на прса.

Краљ Радослав. Придржи пехар! Ил си заспао?

Радап се не миче.

Краљ Радослав. Шта видим сада —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Краљица Ана (устаје нагло). Са њим у пропаст!

Милости нема, нема —

Андрија (ступи напред). Станите!

У српској земљи нема витеза,

Пехара кој' би теби примио!

Краљ Радослав. Зар ти је глава —

Краљица Ана. Смрт свима! Или —

Андрија. Нисам свршио.

Друкчију имам здравит' здравицу.

У српској земљи нема витеза,

Пехара кој' би теби примио!

Не рекох, чујеш, само олако,

Истину велим, ил' ћеш мислити,

Да ништа није од твог недела

И до нас свуда силно допрло?

Зар мислиш, сјајност круне злаћене

Толика беше, тако велика,

Заслепит' очи да је могла нам,

Те да у сјају твога престола

Видели нисмо срамну ругобу,

Како се руга српском имену,

Како се смеје нашој прошлости?

Данас је, ево, свима свануло,

И за то велим, нема витеза,

Од тебе кој' би пехар примио.

Силази доле с трошна престола,

К'о што му сјајност беше варљива!

На ватру престо, пламен огњени!

Властољуб (ступи напред).

Дошло је доба да се видимо

У двору твоме мало друкчије,

На рочиште смо овде сазвани,

Рочиште свију твојих недела,

Ти знадеш мене, знадеш другове,

Стоструко што ми платит' дугујеш,

Дошло је доба, такој наплати!

Краљица Ана. Ти силу силом!

Краљ Радослав. Слуге, војводе!

Властољуб. Не зови војске, против тебе је!

Погледај тамо, слушај усклике,

С урнебесом како долазе!

Андрија. У пламен престо!

Властољуб. У пламен престо! Или још боље:

У пламен њега с клетом Гркињом,

А престо даће нека остане,

Нек на њем седи њега достојан,

Нек круну носи краља српскога.

Андрија. С престолом доле, знаком краљевским!

Властољуб. Чујете л' оне громке усклике,

Од војске амо како долазе.

Чујете л' име чије спомињу?

Владислав краљем српским постаје.

За то су се време посланици уклонили на страну. Око Властољуба се скупила већа а око Андрије мања група. Неколико пута чула се јака вика с поља, звекет оружја, трубе, звона и усклици. — Један придржи пехар.

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА.

Пређашњи. Војводе, војска и народ са *Станиславом* уносе *Владислава*. Обе групе истргну мачеве. *Краљ Радослав* и *краљица Ана* опкољени мачевима силазе с престола, на који подижу остали *Владислава*. За све то време у двори и на пољу усклици: „Живео Владислав!“

Андрија. Ја једва себи мало долазим!

Јесте ли људи —

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА.

Пређашњи. *Богдан* улази брзо с голим мачем.

Богдан. Издаја, оче!

Војводе, војска вером кренуше.

Ал наше што је, стоји честито,

У страшном гневу маче витлају,

Тренутка сваког крв ће линути.

Андрија. Ха! Сад ми са свим јасно постаје,

С очију мојих паде обмана,

Сад видим људе у свој нискости,

Где паду своме јуре стрмоглав.

Ал' овим није јоште готово,

Истргнут мач ми, смрт је на њему,

Његовог врха ко се дотакне,

У загрљају ће њеном клонути.

Противу краља руку подигох,

Сад краљем није више Радослав,

Са мношћом ће ићи, ја сам заштита.

Расклањају мачеве, те *краљ*, водећи клонулу *краљицу*, прилази групи око *Андрије*.

Андрија. Свршисте дакле — ал ја почињем!

Јунаци, синци, моје војводе,

Из пакла овог брзо склон'мо се,

Друкчије да се амо вратимо

У пак'о опет, паклу судити.

За муњом, знајте, громи долазе,

А за тим иде киша крвава!

Краљ, краљица, Андрија, Богдан, Радослав, Новица, Завиша и још неколико војвода излазе.

ПОЈАВА ПЕТНАЕСТА.

Остали без њих.

Властољуб. За њима брзо!

Владислав (пружајући мачем за њима).

Јесте, за њима,

Ал кад се скупи сила велика.

Облаку само облак прилази!

Уз муњу само гром се налази!

Завеса пада.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Десета глава.

На три дана после тога био је на дворима монарха Филострата један од оних симпосија, што су их свуда хвалили и уздизали, где год се чула јелинска реч. У Филостратовој дворани, што је сва окићена била цвећем, није владала ни ијонска мекушност ни вијотска претераност, него савршена армонија одиста идеалног уживања. Ако се иначе грчка теревенка није могла завршити, а да мал те не сви гости у пехару не оставе своју свест, то је овде Вах био сам бог, што бриге скида, што подстиче и одушевљава, што човека чини кадрим, да осећа и чини све, што је лепо и племенито. Свирало се ту у фрулу, дивне су играчице умилно играле, но међу тим се и разговарало па се богме крај све неусиљености у спољашњем облику додиривала често и најважнија питања уметности и живота, државништва и философије, чак се по кад кад таква питања и решавала. Нису шупље свакидашње главе, којима је једина одлика била племићки род, општите са честитим тим владарем: шта више је Филострат без обзира на име и порекло бирао себи пријатеље свугде онде, где је опажао милу нарав, велику одареност и племенит карактер.

Тако се понаслањали по јастуцима око великога кратира па се сладили соком лозе са Хија, а наједаред Ксимија, који је вешт био у томе, да сваку новину први дозна, мало одоцњено уђе у дворану те са особеном свечаношћу кликне:

„Слава владоцу, чија нас чврста мишца штити и ода зла брани! У Милиту се искрцали гусари!“

„Не може бити!“ одзову му се са свију клупа.

„Де приповеди, шта је било,“ рече Филострат.

„Од куда ти дође тај глас?“

„Доле на пристаништу иде од уста до уста. Олвије се са својом Халацом ноћу усудио до насана па обали источног предграђа, где се зидови стрмо спуштају до мора те изгледа, као да се ту нико не може искрцати. Секирама се и по мердивенах успентрали на грдно сечено камење па су онда њих тридесеторица рушили унутра у град; пре но што се поплашени грађани разабрали, већ су пробили били у светилиште Афродитино, покрали један део црквенога блага и одвукли богињин кип. Док је архонт скупио своје људе, већ се Халаца навезла на море.“

„А што ће им кип?“ запита философ један из Јепира.

„То је тако Олвије лукаво прорачунао,“ одврати

Ксимија. „Кип Афродитин важи у народу као најснажнија заштита граду. Пророштво је неко прорекло, да ће бити чуда и покора у граду, ако тога кипа нестане. Свакако је овај први уграбак Олвијев био само увод у већи нападај; па нада се дакле он, да ће му то пророштво бити савезник те ће становништво, које се и онако већ са свим одвикло од рата, клонуте и подати се.“

„Нечувено!“ узрази Филострат. „Једна једина лађа — и Милит, тај велики, богати, моћни град! Дабогме, они живе рахат и пливају у сласти, а кукавичлук посланства, што је одређено било да оде у Коринт, мора да је охрабрио смелога гусара.“

„Одиста, господару, тако је. Кажу, да је Олвије на челу својим гусарима у очи рекао застрављеном свештенику — недостојном наследнику нашега часног Меланипа — да је с тога баш и дошао на град, што је тако без по муке савладао био посланичку лађу. Ако је Конон, противник нашем Агонтију, збиља најмио густаре на онај први нападај, онда је издаја та већ ево уродила врло чудним плодом.“

„Божанство се свети,“ рече Филострат.

Није још право ни одјекнула монархова реч а сипало један дође до Ксимије па му пришапне, да на уласку у аулу чека његов роб Керик и жели, да се разговори са својим господарем.

„Опет глас!“ кликне Ксимија, задовољно се смећећи. „Керику сам своме заповедио, да ми од стика јави, ако се нова која лађа оданде из Милита увезе у пристаниште.“

„Реци му да уђе,“ прихвати Филострат.

Керик, деран од својих четирнаест година, разборита погледа, уђе у дворану, јави се владару па онда осталим гостима те на миг монархов стане овако причати:

„Хранитељу Икарије, овај се час доведе двовеларка са бегунцима из Милита. Град је освојен. Страшни је Олвије са осам лађа надвладао војнике архонтове, геронте је оковао, све је зидове посео те власт узео у своје руке. Са свију страна све се то већа чета пуштахија скупља а он их све прима у своју војску. Као тиранин граду Милиту издаје заповести и наредбе свима грађанима; налаже им, да издаду оружје и сваки по петину свога имања. Који послушају, тима не ће бити ништа; неке пак, који се опирали, онога је часа метнуо на грозне муке па их погубио; куће су њихове најуре опустошили

на их онда запалили. Архонт се Харидим са педесет оружаних људи опшанчио у својим дворима. С њиме је и нешто војника герусијиних, па како није баш тако лако пробити зидове силне те зграде, то ће се канда неколико дана моћи одупрети. Конон, који је уз њега био први међу племићима, побегао је на врат на нос у Пријину а и већи део становништва је умакао, што лађом, што сувим. Кад сам се пожурио амо горе, да вам ово јавим, видила се још и друга једна лађа, о којој такођер слуте, да вози милитске бегунце. До сад је зацело већ ушла у пристаниште. Ако ти је право, господару, одох ја брже натраг на обалу.

„Та то су баш чудне изненаде,“ рече Филострат. „Осам лађа, — дакле читава флота! Ипак не разумем, како су могли тако лако освојити град, као што је Милит. Је ли, деране: ниси ли чуо, како се зову ти, што су дошли?“

„Рекоше ми, али ја нисам баш пазио; са свим су нека страна имена.“

„Пријатељи,“ поче владар, дигнувши се, „није племенито, да се човек несрећи, чак и противника свог, у потаји или шта више и јавно радује. С тога хоћу сад да угушим у себи повођај, што се у мени буди. Једно само смем овде изрећи: за нас Игарце ова неудаћа Милићана није ни од какве штете. Ма ко да буде господар у Милиту: ниједна влада не ће већма шкодити трговини нашега острва, него досадашња са својим тесногрудим појмовима о правом интересу примораца; ниједна се не ће већма опрети мојим основаним разлозима, мојим молбама, да, чак и претњама мојим. Ми се не треба да бојимо навале гусара; наше су лађе чврсте и пуне момчадије; грађани су наши увежбани у оружју, а кадри су подносити свакојаке муке и невоље; обала се наша на свим тачкама са једнаком сигурношћу и лакоћом даје штитити. Ја се дакле ни мало не жетим са неудаће града Милита, па и ако ми је жао појединаца, који су пали на жртву судбини, то бих ипак као вођа ове државе склон био мислити, да је догађај тај, што нам ево јави овај деран, поспешан.“

На Ксимијин миг уклони се дечко. У исти мах уђе слуга и преда владару писмо, додајући, да је ствар здраво хитна.

Монарх стане читати.

„Од Олора,“ и нехотице му се отме из уста. „Овај се час искрцао. Са Харидимом је био затворен у дворима архонтовим. Но после је попустио молбама Харидимовим те му је пошло за руком, да умакне, и овде у Дракану... Да, да, то је чудновато...“

Чело му се набора.

„Добро,“ рече најзад. „Олор ми је род, већ га с тога разлога не могу одбити.“

Обрне се слузи.

„Реци гласнику, који је ово донео, да ћу овде у овој дворани примити онога, што је написао ово писмо.“

Гости већ са свим и заборавили на пиће; радознали су били, шта ће сад бити. Но Филострат ни мало да се загреје за целу ствар.

„Бићете сведоци па ћете чути, какве нам гласе носи,“ рече смешећи се. За тим дода мало срдитије:

„Зар не погађате? А иначе баш умете да решавате још и теже загонетке! Та дошао је тај, да тражи, што не може бити. По налогу Харидимову заискаће у нас помоћи против гусара.“

„У нас помоћи?“ викне Ксимија. „Ми, ми зар да се боримо за Милит, што суседе своје тако пази? То ми звони као лакрдија.“

„Али је тако. Ко вређа, тај дуго не памти.“

Мало прође па ево ти Олора са неколико младих људи. Господствено и достојанствено уђоше у дворану. Филострат нареди те им сваком даду по чашу лепе руменике. Тада поче Олор нешто несигурним гласом:

„Чудићеш се, уважени Филострате, што се Милит у грозној беди својој обраћа баш теби. Одиста ја, који сам од вајкада жалио, што Милит тако неправедно поступа с Икаријом, ја најбоље осећам, како је опречно наше држање. Па зацело бих озбиљно саветовао био архонту да одустане од своје намере, кад не бих заједно с њиме тврдо убеђен био, да ниједан суседни град ни острво није тако у стању одолети сили гусара. као владар Икарије. Ако нам дадеш помоћи, нуди ти архонт у награду, не само да ти обилно надокнади ратне трошкове, него да ти одобри све ухаре, за којима си до сад са становницима латамског залива узалуд тежио. Спаси дакле потиштену браћу па се сети, да је човечија судба колебљива.“

„Не дам вам помоћи,“ рече Филострат са свим одлучно. „Хоће ли ми Милит моћи надокнадити и крв толико грађана икарских, што ми их рат потамани? Па онда: Што ми ви ту нудите, то ћу ја добити, чим се стално отклони влада Харидимова; јер само се он и његове пришипетље, а не грађани, противе томе, што ја тражим. — Да помогнем одиста пријатељском граду, не бих штедио крви својих грађана, а ни своје рођене, но да странце, или чак и непријатеље са сопственом опасношћу спасем од пропасти — то ти немој мислити да ће урадити ико, ко је при здравој свести.“

„Али промисли...“

„Све сам промислио. Уз то још — ја знам по-добрније, по што ти слутиш, шта је довело до тога, да су гусари навалили на Милит. Владари града

тога нека носе последице свога нитковлука. Сами су богови то тако удесили. Ко у лудилу живи те крочи кривудавом стазом греха и порока, тај нека се ни мало не чуди, ако се најпосле сурва у понор.“

„С том ме поруком дакле отпушташ?“

„Тебе не! Ти остани, докле ти је воља, као гост и добродошао пријатељ на моме дому!“

Олор тужно задрма главом.

„То би се звало издати своју домовину,“ рече с нагласком. „Харидим зацело да није био архонт мени по ђуди; али сад он једини још заступа стари Милит. Уз њега ћу се борити па и — погинути. Здраво!“

„Тебе ради желим среће оружју вашем. У осталом — не могу инако.“

Олор се наклони. Пође онда лагано.

„Господару, можеш!“ зачу се сад наједаред узбуђени глас младога вајара.

Зачуђено погледаше сви у смелога младића. И Олор се обрнуо.

„Да, господару,“ настави Аконтије све живље, „можеш, па ако дозволиш, то ћу ти ову своју тврдњу доказати, као математичар своје правило.“

Филострат се намршти.

„А ти говори!“ рече најзад. „Чудно ми је до душе, да млађи мисли да може поучити старијег; али сам ја од увек умео подносити опирање, кад истиче из добре намере.“

„Господару, из најбоље,“ поврне Аконтије. „Не само благостање града Милита, него и твоје, да, и будућност свију Јелина имам пред очима, кад те ево преклињем: Не дај да гусари доврше свој покор. На лошу земљишту никад не ће дрво понети здрава плода. Све да Олвије и оснује нову државу у Милиту, остаће грешник и разбојник, варвар, који не поштује међународно право. Милит као држава гусара грози најпре и најпре Саму па онда и Икарији. Све, што смо племенита од отаца добили у наслеђе, пропашће, ако га се брутална рука Олвијева дотагне. А да ће држава, којој је први закон крађа и насиље, стећи силесију грађана и бораца, да се онамо мора стећи све, што је опако и неваљало, те се ту збратимити на свако недело, о томе не ћеш ваљда сумњати. Е па тако дакле ваља у зачетку зауставити ту пропаст, да не би после прогутала и суседе.“

Аконтије умукне. Гости стадоше одобравајући мрмљати. Филострат пак мирно задрма главом.

„Ваљало би то још причекати,“ рече најпосле. „Ти канда ипак прецењујеш кртост тих гусара. Кад буду једаред у меку, скровиту гнезду, тешко да ће зажелити, да оно, што су задобили, новим странствовањем метну на коцку. Па ако би то ипак урадили,

било би још увек каде, да им се у споразуму са осталим градовима јелинским пут препречи. А Харидим и његове пришипетље нека сад искијају, што су згрешили, та до њих је само било стало, да у народу Икарије добију савезника. Ко хоће што да добије, мора умети и давати. Прастару ту истину погазили су Милићани ногама.“

„Господару,“ настави Аконтије, „не Милићани, него заслепљене им вође. Но невоља је и њима очи отворила. Зар да град, зар да толики грађани, који нису одобравали држање герусије и архонта плате за будалаштине моћника својих? То не може бити да је воља праведнога Филострата!“

Са заносом је речитошћу извео даље ту мисао; подсетио је владара на оно, што је мало час Ксимијин деран причао, како су грађани збуђени и поремећени а како су гусари обесни и свирепи, гледао је да опише очајање тих људи, што су, тражећи помоћи завичају своме, са опасношћу свог живота дошли на Икарију па се сад морају вратити а гризе их и једе осећај, да ништа не може задржати пропаст опсаћеника. Дивни младић, прожет жаром све то врелијег одушевљења, исправио се на му све варнице лете из очију а говори Филострату не као молилац, него скоро као врач, који објављује вољу божанства. Та снажна, страсна па ипак у покретима својим одмерена лепота подејствова на чисто уметнички дух Филостратов готово још неодољивије, него гвоздена логика речи Аконтијевих. Па како је и Меланин топло потпомогао младића, то наједаред монарх попусти осећајима, који му се већ давно почели будити у грудима. Као оно кад је видео прекрасно попрсје Афродитино, тако је и сад пред свима загрлио младића те ти онда, узбуђено му гледајући у закарено лице, кликне:

„Е добро, Аконтије! Теби, мађијоничару, који тако силно умеш да ганеш срце свима, пошло је и ово за руком: ти си ми истрао мач из корица а ја ћу га у име богова понети да ослободим Милит.“

Мал те не сви гости поздравеше ово решење Филостратово живахним повлађивањем.

Олор, који је све то са уласка био посматрао, уђе сад опет, наклони се пред Филостратом па му одушевљеним речима захвали у име грађанства и главару државног.

„Одиста,“ дода, гледајући час у Филострата, час у Аконтија, „ја не знам, коме овде више да се дивим: владару, који противништво од толико година претвара у пријатељство, или уметнику, који је заборавио неправду осуде те гониоце своје узима у обрану. Ако је жртва Филостратова претегнула на кантару дела, то се Аконтије можда још узвишенији показао по души и нарави, та претрпнио је он нај-

горе, што се може десити слободну човеку. Без зазора смем то рећи, јер не говорим овде пред каквим краљем вавилонским или персиским, него пред владарем Икарије, најплеменитијим међу Јелинима.“

Аконтије, који је такођер захвалио Филострату, приђе сад Олору.

„Не прецењуј ми веледушје,“ рече полагласно. „Зар није Харидим отац мојој Кидипи? Збори, Олору: где је она? Давно ми је већ на језику то питање. Је ли обезбеђена?“

„Надам се, да јесте, кад је ето Филострат пристао. Невеста је твоја у дворих архонтових.“

„Дакле је и она затворена, и њу је дакле опколила разбојничка руља? Мислио сам, да ће тако бити.“

„Могла је умаћи, да је с Кононом хтела да бежи. Молио ју је тај и преклињао; но она не ће па не ће. Па и јесте, да је с Кононом отишла лађом, сад се већ не би дало више натраг. То би се звало издати Аконтија и дати руку издајнику.“

„Како ли је срчана моја Кидипа!“ клигне Аконтитије сав блажен. „Помисао, да ћу заједно са савладаним градом ослободити и љубавцу своју, удвостручиће ми убојни бес против Олвија. Та умет ја ма чем исто тако владати, као и длетом.“

Владар Икарије, како је већ био задобивен за ту ствар, још истога часа изда нужне налоге. Хвала изврсној организацији целокупне државе, нарочито ратне флоте, која је у свако доба била на мети а најбоља била у свом источном архиплу, већ се трећега дана по доласку Олорову могло кренути. Како се није ишло толико за тим, да дође до битке на мору, колико за тим, да се што пре у Милиту искрцају, то је Филострат својим ратним лађама додао баш подоста лађа за превоз, у којима је било пуно грађана и најамника. Те тако се мало после заласка сунчева навезоше на море а испратише их благослови и усклици заосталих, који су били тврдо уверени, да је ствар, за коју Филострат полази у бој, добра и праведна; већ и за то, што је он брани.

(Наставиће се.)

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТРАЖИЛОВА“.

Поштовани пријатељу!

Захваљујем вам на „Великом Годишњаку“, календару за годину 1889. За дар ваш мислим да ће бити најбоље ударје, ако вам кажем искрено своје мишљење о „Великом Годишњаку“. Ја сам „Велики Годишњак“ прочитао и морам вам искрено казати, да се ни мало не слажем са вашим сарадником Б., који у 41. броју „Стражилова“ вели да је „Велики Годишњак“ „народна књига“, да је „брижљиво састављена и тако уређена, да не уступа нимало својим досадањим друговима те је ми с правом препоручујемо нашем народу. Садржина је обилна и одабрана“. Ја бих рекао, да „Велики Годишњак“ нити је „народна књига“, нити има „обилну и одабрану садржину“. Ја ћу овде узети на око само чланке за поуку, а забава ме се не тиче, јер наш народ не треба забаве. Њему треба поуке и опет поуке и то поуке економске. А забава би могла пристати у оваку књигу само онда, кад би била испреплетана економским поукама. Таке треба приповетке писати за народ, које ће га не само забављати него уједно и у економији поучавати. Али то сад на страну, ја ћу овде само да бацам поглед на економске чланке, који су у „Великом Годишњаку“. Ја сам више пута писао, да је наш народ бистар, да он има народне свести можда више него и који други народ. Али то није довољно за његов опстанак. Народна свест није довољна да се може само тим оружјем борити за свој опстанак. Поред све народне свести наш народ мора

пропасти у борби за живот, ако се не наоружа економским оружјем. Може се наш народ поносити и дичити својим српским именом колико год хоће, он мора у данашњој љутој борби за живот пропасти, ако буде сиромашно, ако се не буде економски подизао, ако не буде заволео економски рад из свега срца својега, ако не буде стекао праве економске свести. Треба дакле у народу подизати праву економску свест, да може конкурисати са другим народима у љутој борби за живот. Али код нас се за то најмање бринуло. На свашта се пре гледало и за свашта се бринуло, само се на оно није гледало, од чега управо зависи наш живот. Ми имамо позориште, имамо позоришних дружина, које крстаре по народу забављајући га и дижући му народну свест. Али јадна је то забава, кад су нам џепови сваким даном све празнији. Пазимо дакле да нам се џепови са свим не испразне, јер ако дотле дотерамо, онда ћемо поред све те велике народне свести постати туђи робови. Праву дакле економску свест ваља дизати у народу. А права економска свест не може се подићи китњастим фразама, као што су чланци економски у „Годишњаку“, него озбиљном поуком о рационалној економији. Док не стечемо зимске вечерње економске школе за сељаке, од којих би било праве користи, као што сам показао у својој књижици „Какве нам ваља подизати економске школе“, дотле ваља писати популарне чланке из рационалне економије, ваља изложбе приређивати и држати зими

села економска, на којима би се чула жива реч о рационалној економији. А шта налазимо у „Годишњаку“? Налазимо такве чланке из економије, као да се до сад није никад чула реч у нашој књижевности о економији. Тако се у чланцима о економији пише у „Годишњаку“, као да досад није ништа писано, као да досад није излазило толико година „Сељак“, као да није излазила „Привреда“, као да није излазило „Тежак“ и још излази, као да није изашла још никаква књига о економији. „Годишњак“ не зна нас ни о чем да поучи у економији, него нам тек почиње сладити економију. Речју што има у њему о економији, то или су просте фразе, од којих сељак нема никакве користи, или погревци са стола покојнога и незаборављенога Натошевића, као што су „Десет заповеди за воћаре“. Писац овога чланка мора бити да је врло наиван. Он мисли, да наш народ баш не зна ништа о воћарству. Зна наш народ доста о воћарству, те треба њега учити оно, што он не зна. Има већ четрнаест година, како сам и ја заволео економију, особито пчеларство, које мислим да сам добро проучио и што се теорије и што се праксе тиче. Па што се тиче праксе несуд ми ни радње виноградске непознате и мислим да карловачки виноградари могу смело погледати у очи Бабоу, директору виноградарске школе у Клостернајбургу, што се тиче њихове радње виноградске. Њих учити, како се реже виноград, како се полаже, то би била смешна ствар. Шта не знају Карловчани? Не знају подрумарство. Ту требају Бабоа, ту требају Миту Петровића, да их поуче, како би свој производ за достојну цену могли продавати. Зна наш народ, како се саде воћке, него „Годишњак“ требао би мало даље да коракне од сађења воћака, треба да зна, шта наш народ не може знати, па у том да га поучава, како би могао са странцима конкурисати у воћарству. Та за Бога докле ћемо се бавити са уводом у економију?! Коракнимо један пут даље. Та погледајмо на календар „Орао“, који сваке године све нове и новије ствари доноси из економије и не расипа се у празним фразама. Да се види, како се „Годишњак“ топи у фразама, навешћу нешто из њега, што више одговара придики, него економском чланку: „Сељак ваља да је Богу благодаран; та читава природа, све што је око њега, зове га, да Богу благодари: јарко сунце изјутра, које му осветљује његов посао, песме веселих тица, свеж изглед усева, звездано небо са свима својим красотама, златно зрело класје и читав род годишњи. Благо човеку, који разуме тај тихи говор природи, који своју наду полаже у Бога и сваки дан у срцу му је благодаран на свему, што му даје и пружа! Бриге и несреће, које не штете ниједног човека, не ће га тако лако сломити, нити ће очаја-

вати, као онај што ће клонуту и очајавати, који је у мислима својим далеко од Бога“. Наш народ има вере у Бога. Он сваки рад почиње с Богом и сваки рад свршује с Богом, али не зна рационално економију водити и писац чланка о „правом сељаку“ требао је поред китњастих речи, поред придиковања барем што год из рационалне економије поучити сељака. Али ми то не налазимо у њему.

Пчеларски је чланак написао г. Св. Ш. Нинић. У њему препоручује почетницима просте кошнице, а за ђерзонке вели да несуд за почетнике. А осим тога вели, да се у неку руку може рационално пчеларити и са простим кошницама, говорећи овако: „Ако прост кованџија зна да сачува пчеле од сувишнога ројења т. ј. ако из сваке кошнице пусти само по један рој, те на тај начин држи само јаке кошнице; ако зна да очисти кошнице од многих непотребних и штетних трутова, најпосле, ако се приберби не лађа опет оног нечовечног поступка: да пчеле убија и тек тако мед побере, већ зна да побере сувишан мед, а да му пчеле у животу остану — онда се за тога кованџију већ не може рећи, да пчелари неразумно, јер он ће од пчела својих у простим кошницама за цело лепе користи имати.“ Из целог чланка види се, да госп. Св. Ш. Нинић мисли, да је почетницима лакше пчеларити са простим кошницама, напротив пак са ђерзонкама да ће им бити врло тешко и вели: „почетник је (кад пчелари са ђерзонкама) својим пчелама тако лош слуга, да им само квари посао, а ни у чему им не помаже.“ Ја се с овим ни мало не слажем. Ко хоће данас да пчелари и да има од својега пчеларења користи, тај мора рационално пчеларити. А рационално може се пчеларити само са ђерзонкама. Г. Св. Ш. Нинић грешни, кад препоручује почетницима просте кошнице, а још већма грешни, кад мисли, да почетници могу рационално пчеларити са простим кошницама. Са простим кошницама рационално пчеларити може само онај, који је велики мајстор у пчеларењу. Почетник док види један пут како се ради са ђерзонком, он ће схватити. Он ће играјући, док један пут види, зауставити ројење у ђерзонци, а у простој кошници не ће моћи никад, као што је на послетку у простој кошници и немогуће зауставити ројење за јамачно. Шта више у простим кошницама пчеле се страшно роје, а у ђерзонкама врло ретко. Па представимо себи каквога почетника, који пчелари са простим кошницама, у крају, где је мршава паша, тај ће бити готов за годину дана са пчеларењем. Кошнице ће му се изројити, добиће слабе ројеве, који ће зими пропасти, а меда, разуме се, не ће добити ни капи. Ту ће се почетнику воља за пчеларењем одмах у почетку угушити. Ја сам ове године од тридесет

Ћерзонака добио седам метарских центи меда, а од педесет простих кошница несам добио ништа меда. Паша је била врло мршава и пчеле су ми само ухватиле липу. Дакле за цветања липе, а то траје петнаест дана, могло се само рационалним пчеларењем у Ћерзонкама доћи до меда, а у просте кошнице ује ук за ројењем баш онда, кад треба да се сабира мед, а зауставити ројење у оваким кошницама простим, то су празне речи. Па на послетку и да зауставим ројење, шта сам тим добио, кад матица непрестано носи јаја и запрема места, где би пчеле истоваривале мед. Па онда шта значи то: „ако зна да очисти кошнице од многих непотребних и штетних трутова“? Чистити кошнице од трутова т. ј. хватати их, то већ није рационално, јер центама меда потроше пчеле на исхрањивање ујева трутовских. Кад пчелар један пут да да му матица трутове залеже, онда већ ће отићи неколико центи меда на исхрањивање ујева. Рационално је, не дати матици да носи јаја трутовска. А томе се може стати на пут само у Ћерзонци. На послетку морам приметити г. Св. Ш. Нинићу, какав је грдан посао не убијати пчеле у простим кошницама. Ту треба прво велики мајстор да је онај пчелар, који хоће то да изведе, а друго тај се посао ни мало не рентира, ко зна, како се то ради. У Ћерзонкама се само не убијају пчеле, а у простим кошницама морају се убијати, ко хоће с ко-

ристи да пчелари са тим кошницама. Ја бих дакле почетницима препоручио, да почну пчеларити са Ћерзонкама, јер је с њима лакше пчеларити, него с простим, а друго почетник ће имати већега уживања и радости, ако буде одмах почео пчеларити са Ћерзонкама. Ћерзонка ће му се учинити као каква књига, коју ће моћи преврнути где год хоће и наћи у њој шта год хоће. Наравно да пре него што почне пчеларити, мора добити од кога какве такве поуке. Ја мислим, да ће ово г. Св. Ш. Нинић увидети, јер га познајем као некадашњега свога ваљаног ученика и доброга пчелара.

Нека ми на послетку опрости г. уредник „Великога Годишњака“, којега познајем као ваљана књижевника и устаоца за све што иде на добро нашем сиромашном народу, што сам му можда неповољан суд изрекао за чланке економске. Ја мислим, да томе није крив уредник, што у „Годишњаку“ не изидоше бољи чланци економски, него наше јадне прилике, а можда су томе криви и издаваоци, јер се не може лако заборавити она српска народна песма, која у њихову издању гласи овако:

Od Turaka malo tko pobježe
Osim kurva na kulašu Tale
I sa njime Tanković Osmane;
Od Hrvata malo tko pogibe.

Карловици.

Јован Живановић.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ВЕНЕЦИЈА. Успомене с пута из Италије. Написао Марко Цар. — У Задру, печатњом И. Водинке. 1888. 8-а стр. 125.

Писац ове књиге — Марко Цар — познат је српској публици са својих лепих радова, и за њега се с правом може казати, да је једини српски фељтониста. Изображен на богатим изворима талијанске и француске књижевности, попримио је од прве елганцију стила, а од друге лакоћу писања. Одатле њему она вештина, да и најобичније ствари заодене, можда и не скупоценим, али кицошким и лепим рухом, те његове радове читате с највећом слашћу. Ипак Марку Цару српски народ дугује много већу захвалност, што је на себе примио тешку, али корисну дужност, да буде посредник између Срба и Талијанаца, између једне и друге књижевности. Још пре неколико година Цар је претео на талијански

језик по неки производ наше књижевности. Данас је озбиљан сарадник талијанске ревије „Rivista Contemporanea“, коју у Фиренцији уређује Анђело Де Губернатис. У њој се Цар с времена на време појављује са лепим чланцима о српској књижевности и српским књижевницима. Вреди поменути, осим осталог, његове студије о Његушу, Вуку и Змају. Прва је преведена и на српски (у „Немањи“), а друга је, у спомен Вукове стогодишњице, засебно прештампана.

С друге стране опет, пишући о талијанској књижевности, упознаје српски народ са духовним животом Талијанаца. У овај ред у неколико долази и најновија Царева књига „Венеција“.

На последњој страни, у белешци, писац вели: „Овај је путопис имао угледати свијета као саставни дио опширније књиге под насловом „Из нове Италије“. У ту књигу имала су ући, поред овијех путијех билежака, још и разна проучавања о најпо-

виој италијанској књижевности. Укупна књига имала је опсизати до 300 страница. Но, због разнијех недаћа, те овдје није нужно напомињати, морао је писац да од своје намјере одустане; не само то, него је био принуђен и да првобитну основу овога путописа преиначи, што је, наравно, дало повода многим недостатку у погледу садржаја, па и самога облика радње.“ — Жалити је, што „разне недаће“ осујетише пишчеву намеру, особито што је морао изоставити „проучавања о најновијој италијанској књижевности“, која је српском народу скоро са свим непозната. Надајмо се, да ће временом ишчезнути те „недаће“, а сада се задовољимо и овим.

Млетке су писца просто очарале и он нема довољно речи, којима би испричао све, што је тамо видео; али за чудо: Цар почне да описује Млетке, па се изгуби у уметничком животу Млетака, тако да би овој књизи боље доликовао наслов „Венецијанска уметност“. Писац уђе у дуждеву палату и стане вам је описивати; али тамо види слике Тинторета и Веронеза, па заборави, што је почео, и заносно прича о сликама и сликарима. Тако је скоро свуда. Описи појединих предела, зграда и храмова теку хладно, међу тим су пуни одушевљења и жара описи појединих слика и статуа. С тога су и најлепше оне стране, посвећене Ђамбелину, Ђорђону, Тицијану, Веронезу и Тинторету, славним млетачким сликарима. Истина овде је Цар много позајмио од Тена Готјеа, Блана и других страних и талијанских писаца, који су му и иначе много помогли. Интересантни су му и ретци о бављењу Бајрона, Гетеа и Де Мисеа у Млетцима. Огрешили би се, кад не би признали, да су му и друге партије лепе, особито цртање покварености млетачког живота од XV. века па до пропасти републике светог Марка. У опису дуждеве палате знао је згодно да утка догађај са Кањошем Мацедоновићем. Ипак, као што већ напоменусмо, ово је доста бледо, и ако овде онде засветлуца по која сјајна искра.

Никако не одобравамо писцу она досадна извињавања, како нема довољно речи; „нећу да се упуштам у потанкости“; „ко да достојно опише овај расап умјетничког генија?“; итд., итд. Знамо, да „путописац треба да саздаје своја општа упечатљива“ (!), као што такође знамо, да он није позван, „да уређује каталог“, с тога то од њега и не тражимо; али не допуштамо ни да нас он тиме узнемирује, кад читамо. Признајемо, да је за по неке описе заиста тешко наћи речи, али их ипак треба тражити и наћи, као што их је знао наћи и мој и

Царев љубимац Де Амичис за свој божанствени „Цариград“, и који се при онаквим чудесним и јединственим описима: пазара, свете Софије, сараја, харема и пожара нигде не потужи на оскудицу речи, већ ниже бисер и драго камење, као да га из вреће вади.

Пишући о откривању споменика Гарибалдију, Цар се упустио у политику и осуђује Депретиса, Робиланта и данашњег талијанског премијера Криспија, Овоме баш нимало није било места у овој књизи, тим мање, што сувремена политичка критика увек се огрешује о појединца, било да га хвали, било да га куди. За то је позвана историја, која ће свачија дела оценити хладно и неумитно. Криспи је, признајемо, као опозиционар осуђивао политику пок. Робиланта, а данас иде његовим трагом. Зашто? — Да не буде оно, што Негуш вели:

„Ко на брдо, ак' и мало стоји,
„Више види, но онај под брдом“ . . .

Као и у свима досадањим Царевим радовима, и у овој је књизи стил врло елегантан, а језик, осим неких омањих неправилности, леп. Само препоручујемо писцу, да се у будуће чува провинцијализама, који, и ако су звучни, опет се не смеју употребљавати у књижевности. Има провинцијализама, које други делови српских народа и не разумеју, а има опет и таквих речи, које и у Далмацији говоре, а које, кад би у Србији изговорили у каквом друштву, били би смешни. — Осим овога Цар пише: *најурви* и *најотоњи*, што је бесмислица, јер ни пред првим ни пред последњим не може још неко да буде. Место: *продавачица*, пише *уродавчица*, а место смртни: *умрлици*. *Бостан* не значи, што би Немац рекао *Blumengarten*, као што Цар употребљава ову реч, него место, засејано дињама и лубеницама (в. Вуков „Рјечник“). Код Цара налазимо и неколико хрватских речи, које су се у Далмацију увукле преко школских књига, штампаних у Загребу, али којих се и треба чувати. Штампарских погрешака има прилично, ну није им се ни чудити, када помислимо, да је ова књига штампана у сред талијанске вароши. Иначе је књига врло укусно штампана, да би јој на томе могла позавидети многа друга, која излази из наших београдских штампарија.

Ипак све ове, и језичне и штампарске, омашке не ће читаоцу сметати, да се пријатно позабави са овом књигом.

Београд, новембра 1888.

Дан. А. Живаљевић.

САДРЖАЈ: Свој грех. (Наставак.) — Андрија Хумски. Трећи чин. — Афродита. (Наставак.) — Писмо уреднику „Стражилова“. Од Јована Живаљевића. — Књижевност. Венеција. Успомене с пута из Италије. Написао Марко Цар. Приказ Дан. А. Живаљевића.